

Csupa áttetsző

Valahol az a réges-régi nyáros,
 melyet idáig őriztem magamban,
 hiánya gyöngyház falán átszivárog,
 s fölrakódik annyi letűnt alakban,
 ahány a széles legelő hosszában
 magasodott, már terelném alá a
 kis tehenet, hogy árnyékba húzódva
 ábrándozzak a hosszú lusta télről,
 s hogy a kékvércsék kései utóda
 zöldjébe száll, s valaki mégis eljön
 kedveseim közül, pedig hiába,
 nem vezet földi út a délibábra,
 mert ott a csillám nem levélen vibrál,
 a héj ezüstje elszakadt az ágtól,
 csupa áttetsző gyökérvesztett kristály,
 jönnének csak a nagy fejszés favágók,
 valaki úgyis megadta az árát,
 hogy ezt a káprázatot tarra vágják.

Karinthy Márton

ÖRDÖGGÖRCS

Utazás Karinthyába*

Egészséges emberek ülnek egy kupacban, jókedvük van, tréfálkoznak. A prímet egy harsány hang viszi (apám), jól hallhatóan az élet császára: most érkezett meg a világ túlfeléről, élménybeszámolót tart, ajándékokat hozott. Különféle tréfákat eszel ki, mindenkit bevon a játékba. A hangulat egyszerre csipkelődő és oldott.

Viselkedésében mégis zavar valami. Mesterkéltnek, túlfeszítettnek tűnik a vidámsága. Pedig általában valóban ilyennek láttam. Most döbbszinten szembesülök az emlékekkel: mennyi minden idegesített az apámban.

Gyerekkoromban szorgalmasan gyűjtöttem a tőle elszenvedett sérelmeimet. Körvonalazatlan vádakkal illettem őt. Felróttam burjánzó életkedvét, hangos életszeretetét, mindenből azonnal durva tréfát csináló tapintatlanságát, érzéketlen magabiztosságát, erőszakos győzni akarását. Mindazt, ami belőlem – szerinte – hiányzott. Büntudattal kellett szembenézniem a szomorú ténnyel, hogy egész lényem, fizikai ereje, habzó vitalitása túl sok nekem.

* Részletek az Ulpius-ház gondozásában novemberben megjelenő könyvből.

Kamaszkorom valódi bűnlajstrommá bővült sérelmei tolnak fel.

Ahogy bevitt a Balatonba, és hangos ordítózással, hogy az egész üdülő minket nézett, rá akart kényszeríteni, hogy legalább egyszer fekdjek rá a vízre. Majd' elsüllyedtem a szégyentől. Ugyanezt a biciklizésnél is megtette. Igaz, mindkettőt meg is tanultam.

Vízilabdázóként apámnak gyerekkora óta természetes közege volt a víz. A víz mellett inkább nap cserzette matrózra, mint intellektuális apára emlékeztetett. Az uszodák vize apám bőrét hamar barnuló, a rinocéroszéhoz hasonlító pikkelyes páncéllá edzette. Ez a képzetem róla gyerekként akkor rögzült, amikor – minden apa természetes vágyaként – ő is megpróbált magához hasonlóvá alakítani. Minden tiltakozásom ellenére elcipelt az uszodába. Kitaró türelmetlenséggel megkísérelte felkelteni érdeklődésemet a víz iránt. Rövid időszak volt, makacs ellenállásom kifogott az apai szándékon. Azt hiszem, mély csalódással a szívében tett le arról, hogy majd én is követem az ő sportpályafutását. Elégtétellel töltött el, hogy én voltam az erősebb. (Más kérdés, hogy ez volt az egyetlen kézzelfogható – negatív előjelű – győzelmem felette.)

Ahogy naponta háromszor is megfürdött, hatalmas testével szinte kiszorítva a vizet a fürdőkádból. A fürdőszobánk, talán a lakásunkban elfoglalt központi helyzete, három ajtaja, no meg apám fürdési kényszere révén, fontos helyet foglalt el az életében.

Juliska, egyik korábbi bejárónőnk így jellemezte apámat:

– Folyton fürdik, folyton telefonál.

A családi emlékezések arra utalnak, hogy a fürdőszoba nagyanyám életének is egyik fő színtere lehetett. Napjai, a mániás depressziósok hangulatingadozásai szerint, a fokozott aktivitás és a teljes apátia között hullámoztak. A cezúrákat a rituálisan ismételt fürdők töltötték ki. Déry Tibor a nagyanyámmal folytatott szerelmi életének csúcspontjaként egy fürdőkád peremén lezajlott aktust ír le önéletrajzában, naturális indiszkrécióval.

Apám büszkén mesélte, hogy nagyapám egyszer rányitotta a fürdőszobaaajtót, és elámulva a fürdőkádban ülő kamasz fia méretein, így foglalta össze tapasztalatát:

– Nem rám ütöttél, Cinikém. Ezt csakis az Arankától örökölhetted.

Egyszer a következő mondatot álmodtam: *Cionella még alszik, a nagyságos hetéra viszont már megint fürdik.* Nem tudom, ki mondta, és kire vonatkozik.

*Ahogy*an vitáinkat nem az érvek döntötték el, hanem apám hangereje.

Sokszor ellenkeztem vele, hiszen tőle örököltem a természetemet. Ellenállásom többnyire kudarcba fulladt. Ilyenkor úgy érzékeltem: mindig és mindenben maximális behódolást követelt. Mondjuk rám szól, csináljak meg valamit. Én tiltakozni próbáltam. Érveim nem győzték meg, ellenben bumerángxként visszapatantak rám.

– Úgyis megcsinálod, akkor minek ez a felesleges vita – zárta le sokszor a fellebbezés jogát.

(Egy pillanatig sem állítom persze, hogy könnyen kezelhető gyerek voltam. Ennek részletes taglalását a *Marci* című novellában megtette helyettem ő maga. Mára be kellett látnom, hogy a lényegyet tekintve beletrafált a közepébe. Már mint a novella történetén keresztül, ahol nevelhetetlenségem és természetem problémáiból kiindulva azt boncolgatja: életképes vagyok-e egyáltalán?)

A novella fő jelenete szintén a fürdőszobában zajlik.)

Ahogy veleszületett tapintatlanságával teljesen betöltötte a lakást. Ha bármilyen nemű osztálytársammal, barátommal játszottam a gyerekszobában, apám a világ legtermészetesebb módján, kopogás nélkül, habselyem alsónadrágban megjelent. Erdeklődött az előmenetelünk iránt, aztán távozott. A fiúk röhögtek rajta, a lányok pironkodtak. Nekem természetes volt.

Amikor anyám a szemközti iskolában tanított, osztályterme a mi erkélyünkre nézett. Apám csak kiállt az erkélyre, ha üzeni akart valamit. Volt egy gyerek, aki ilyenkor figyelmzettette osztályfőnökét:

– Tanárnő! A férje az erkélyen gatyában integet a vörös zászlóval.

Egyszer egy véget érni nem akaró tantestületi ülésre apám beküldte a pedellust:

– Karinthy Ferencné tanárnőnek üzeni a férje, azonnal jöjjön haza, mert gyereke született.

*Ahogy*an hetente cinisre nyíratta a sörtehaját, folyamatosan fenntartva és hangsúlyozva az erőteljes macsó jelleget. Mintegy azt sulykolva belém, hogy csakis erőt és férfias-ságot mutatva lehet a világban boldogulni.

Anyám mindig szörnyülködött:

– Megint túlnyírtak, Cini, miért hagyod?

– Nahát! Tényleg! Újságot olvastam, észre se vettem – mentegetőzött menetrend-szerűen apám. De én láttam, hogy gyerekesen örül frissen nyírt kefefrizurájának.

Legendás társaságának rosszindulatúbb tagjai szerint (és melyikük nem az, keresztül-kasul megírták már egymást) apámon már gyerekkorában látható volt a görcsösen győzni akarás stigmája: a szája felett a győzelmi mámorban megjelenő, remegő „érbajusz”.

*Ahogy*an társaságban örökösen a központban akart és tudott maradni. Bágyadt kísérleteimet, hogy én is a figyelem fókuszába kerüljek, tehát hogy hasonlítsak hozzá, hogy egyenrangúnak tekintsenek vele, vagy legalábbis megközelítsem az ő népszerűségét, így nyugtázta: – Ne humorongj.

Saját tréfáit viszont ontotta kifogyhatatlan energiával, otthon és a társaságban, szerettei érzékenységét sem kímélve. A társaság egyik szombat esti összejövetelén színpadi művek címeit kellett kitalálni. Apám anyámra mutogatott, ez volt a megoldás. Néhány bátortalan és ostoba kísérlet után, úgymint *Szép Heléna*, *Traviata* vagy *A szép Galathea*, netán *A makrancos hölgy*, végül senki sem fejtette meg a feladványt.

– *Zsidó nő* – közölte ekkor apám a megfejtést, Halévy operájának a címét, a társaság ovációjától megdicsőülve.

Meg tudtam volna fojtani ekkor. Durva és bárdolatlan tréfának tartottam, és főleg anyám nevében éreztem méltatlannak a „megoldás” tapintatlanságát. De anyám láthatóan egy cseppet sem haragudott. Sőt, együtt hahotázott a társasággal.

*Ahogy*an nevetett. Ez a legtöbbször visszatérő és – ki tudja, miért? – a legbántóbb emlékem róla: apám nevet. Esterházy technikáját elcsenve, a szinonimaszótárból puskázok: tehát apám *nevet*: <szívből, jóízűen> kissé választékosan *kacag*, tájszóval *göcög*, túlzóan *gurul* (*a nevetéstől*); <annyira, hogy belefárad> *betegre v. halálbra neveti magát*; <rendszerint otrombán> pejoratívan bizalmasan *röhög*; <hangosan, hosszan> *hahotázik*; <rendszerint férfi, hosszasán, bántóan> pejoratív bizalmasan *nyerít*; <bárgyún (ok nélkül)> *nevet, mint a fakutya*; <bántóan éles hangon> pejoratívan *vihog, nyihog*,

<huzamosan, rendszeresen, nem hangosan> *nevetgél*; <hangtalanul> *mosolyog*, <csúnyán, bántóan> rendszerint pejoratívan *vigyorog*, <valamin (tartósan) jókedvre hangolódva> *derül*, <valakin, valamin szűkebb értelemben> *kinevet valakit, valamit*.

Hogyan nevetett az apám? Mindenekelőtt <jóízűen, szívből, otrombán, harsogva, hangosan, hosszan, bántóan, huzamosan, rendszeresen> <költőien> szinte erotikus kéjjel. *Kacagott?* – nem, *bömbölt?* – talán, *vihogott?* – nem, *nyüszített?* – nem, *hahotázott?* – igen! Leginkább: *röhögött*. Legjobban: <valakin, valamin> a saját tréfáin. Hogyan? <képszerűen:> Újabb és újabb rohamokban feltörve, hogy rengett tőle az egész ház.

Egyszer fogmosás közben mesélte el az egyik csínytevését. A poént ismételve és nem tudva betelni vele, a fogkrémes víz kibuggyant a száján, és csorgott lefelé, végig az állán, de nem bírta abbahagyni a *röhögést*, a mosdóra görnyedve fetrengett és rán-gatózott a *nevetés* görcsében, a megállíthatatlan kényszertől hajtva, mint a fuldokló, aki erővel ki akar okádni magából valami önmaga által sem ismert szörnyűséget, mitológiai Kronosz a kővé vált fiát.

Örökösen erős Odol-szaga volt. Mániásan mosta a fogát, hogy szinte megszántam, öblítette a száját, hogy tisztán tartsa a leheletét.

(Ma már tudom, a suttymban megivott alkohol bűzének büntudatos semlegesíté-sére.)

*Ahogy*an feszesen beosztotta a napját, és csörtetett, loholt mindig újabb és újabb élmé-nyek nyomában.

*Ahogy*an mindenkit – még anyámat is – alárendelt a saját céljainak.

*Ahogy*an az életét mintaként akarta rám hagyományozni.

*Ahogy*an többször is megbántotta a nagymamát.

*Ahogy*an semmibe vette az érzéseimet.

*Ahogy*an elszívta előlem a levegőt.

*Ahogy*an az egész életét élte.

*Ahogy*an boldog volt.

*Ahogy*an...

.....

*Ahogy*an.

*Ahogy*an meghalt.

*

(Átfutva e fejezetet, keserűen kell megállapítanom: mindez gyerekes, ostoba, nevetsé-ges vádak laza halmaza. Egyéni sérelmek infantilis felhánytorgatása.

Csak ennyi lenne a bajom vele? Ezek azok a mély tördöfések, amelyekkel – akkor legalábbis úgy éreztem – életre szóló sebeket ejtett lassan formálódó személyisége-men?

Elfog a kétely, mint már annyiszor, mióta írni próbálok: nem magánügy mindez? Másra nem tartozó intimitás? Nem méltatlan hozzám, és apámhoz is, ez a kicsinyes váj-kálás egymás érzéseiben? Vagy ami még rosszabb: nem családunk olcsó kiárusítása?

Vagy neki volt mégis igaza, amikor néhányszor, higgadtan vagy kapkodva összegyűj-töttem a „vádjaimat”, és megkíséreltem szembesíteni velük, csak legyintett, még több-ször inkább indulatba jött, és az egész „kicsinyes ügyet” lesöpörte a pályáról, mint egy kényeskedő kamasz olcsó siránkozását?

– Túl sokat foglalkozol magaddal – mondta ilyenkor. – Mindez rajtad és persze rajtam kívül a világon senkit nem érdekel.

E mondattal – valószínűleg öntudatlanul – már akkor belém ültette azt az azóta is egyre erősebb rohamokban fel-feltörő gátlást: szabad-e, érdemes-e valaha is ostoba „sérelemeimmel”, magánügyeimmel a világ elé állnom. Még jóval azelőtt, hogy az írásra mint védekezési lehetőségre egyáltalán gondoltam volna. Akkor ez persze még eszembe se jutott. Sokkal jobban fájt viszont, amit egyszer lazán és mellékesen a fejemhez vágott:

– Túl puha fészekben nőttél fel. Nem mindenki Karinthy Marci!

Szédelegve és leforrázva hagytam ott vitánk helyszínét. Talán, mert nem volt több érvem. Vagy ami még borzasztóbb: úgy éreztem: igaza van.)

*

Karinthy Gábor temetésén Benedek István beszélt.

A szertartás előtt utasítást adott a sírásóknak, hogy a köteleken tartott koporsót csak beszéde végén, kezének egy mozdulatára engedhetik le a kiásott sírba.

Szép, baráti beszédet akart tartani, visszafogottat és egyszerűt. Ám szokásához híven a szónoklatot tartalmához és stílusához egyáltalán nem illő, élénk, nagy gesztusokkal kísérte. Az egyik hevesebb kézmozdulatát a sírásók félreérthették, mert a koporsó szörnyű nyikorgással megindult a gödörbe. István felnézett, s mint egy sértett színész, akit nagymonológia befejezte előtt, a leghatásosabbnak szánt pillanatban zavar meg egy statiszta, gyilkos pillantást vetett a sírásókra. Azok megijedhettek, mert hirtelen megrántották a kötelet, majd görcsös erőfeszítéssel próbálták visszahúzni mélybe indított terhüket. Szándékuk csak részben sikerült. A koporsó ugyan nem süllyedt tovább, de mivel a kötél valahogy elakadt, csálén és idétlenül lebegett a nyitott gödör felett. Mintha az, aki benne feküdt, maga sem döntötte volna még el, mit akar.

A pillanat egyszerre volt tragikus és groteszk. A ravatalozóból Mozart *Requiem*-je szólt.

István a gödör szélére állt, és teátrálisan megemelte a hangját. Mint aki a végzettel akar dacolni, s egyúttal a kínos helyzetet is uralni kívánja.

Már senki sem figyelt a beszédre, az eső is szemerkélni kezdett. A szónok hamar befejezte a produkciót. Intett a sírásóknak. De a koporsó nem mozdult többet. Hiába rángatták, az istennek sem akart megindulni. Úgy tűnt, a kötelek dagadtak be. Vagy Gabi bátyám a *Don Juan* Zerlinájaként, „menne is, maradna is” egyszerre.

Néhány pillanatnyi keserves huzavona után végül Karinthy Gábor lassan mégis leereszkedett a földbe.

Ő, akiről rokonai, barátai sőt maga az orvosa is azt mondták, harminc éve előhaldottként létezik csupán, és az élete merő szenvedés, bánat és fájdalom, amikor végre bekövetkezett, amire oly régen vágyakozott, mintha inkább maradni szeretett volna.

Lehet, hogy Gabi bátyám mégis szerette az életét?

*

Dr. Czeglédi Ágnes, Karinthy Gábor és Benedek István háziorvosa, 1998

CZEGLÉDI: Amit a leghamarabb észrevenni egy skizofrén betegen: az a mozgászavar. A mimikája nem arról szól, amiről beszél. Többnyire a szeme sem jelzi, hogy a valódi személyisége jelen lenne. Egyes skizofrén betegek járásakor nincs meg a két láb

együttmozgása, ezért mintha bizonytalanul pipiskedve – kicsit a föld vonzásköréből, a gravitációból való elrugaszkodással – járnának, szinte a föld felett. Meg a tartásukban is van valami. Ha nem mondanak is semmi hülyeséget, ha leplezik is a kényszeriket vagy a fixa ideáikat, ahogy belépnek a rendelőbe, rögtön látni, hogy valami nincs teljesen rendben. Talán éppen az, hogy az egész mozgásuk összerendezetlen.

ÉN: Talán úgy rángatóznak, mintha épp ördögűzés közben lennének?

CZEGLÉDI: Én Gabi ördöggörcséből semmit se láttam. Amikorra én lettem a háziornvosa, már csoszogós öregember volt. Jártában-keltében viszont semmi látványosat nem mutatott.

ÉN: Csak legalább egyszer láttad volna! Csak legalább egyvalaki látta volna azt a híres ördöggörcsöt! De mindenki csak beszél róla, és pontosan senki sem tudja megmondani, mi is az.

CZEGLÉDI: Apád a *Szellemidézés*ben megírta.

ÉN: Ő azonban visszadatálta az eseményeket. A darabban az apja halálát például a komáromi bevonulás napjára teszi. A valóságban Frici ekkor már több hónapja nem élt. Ördöggörcsről pedig akkor még szó sem lehetett. Tudom, a drámában ezt sürítésnek nevezik: összebékíthetetlen dolgokat kell időben és térben egymás mellé helyezni. Egyre erősebb a gyanúm, hogy apám a család drámájában csak a saját fikcióját írta meg és nem a valóságot.

Cini, 1981

CINI: Gabi élete utolsó éveiben iszonyatos, mi volt abban a toronyszobában. Buda legszébb villájában, a Sas-hegy legszebb telkén élt – láttad azt a kilátást, a Vár, a Duna, gyönyörű! Kívánom minden szegény gyereknek, hogy olyan helyen lakjon, mint Gabi a Vércse utcában! Szájába rakták a reggelit. Azt főzték neki, amit kért. Nézhette a tv-t, hallgathatta a rádiót. A seggét is kinyalták. És mégis! Olyan boldogtalan volt ott. Éjszakánként akkora meccseket vívott az ördögökkel. Mert ő hozott magának ördögöket, és azokkal harcolt.

Csend.

Néha napokig föl se kelt, akkor azt mondta: ma kényelmi napot tartok. Olyan-
kor föl se öltözött.

Csend.

Rettenetes csatákat vívtak az ő lelkéért az ördögök.

Azt soha senki nem fogja megtudni, hogy ő ott fenn a szobájában mit csinált. De azt mondta István, hogy éjszakákon át tombolt. Reggelente mindig hihetetlenül kimerülten jött le.

ÉN: Hogy zajlott le egy ilyen harc?

CINI: Dobogás, kiabálás, ordítózás: takarodj, büdös rohadék. Mint Doktor Faustus az ördöggel.

ÉN: Vagy Jákob az angyallal. De az legalább győzött. Hiszen neki legalább az Isten jelent meg az angyal képében.

Szünet.

CINI: Gabi viszont nem győzött. A Doktor Faustusra gondolj. Adrian Leverkühnre. Valami rettenetes harc folyt az ő lelkében is.

1981. Nemzedékem legjobbjai fontos műveken dolgoztak. Gothár Péter a *Megáll az időn*, Ács János Kaposvárott a *Marat–Sade* előadásán. Én pedig, megkésett öregedő kamaszként, sorsom fordulópontjához érkeztem. Le kellett végre zárnom a gyerekkoromat.

Részlet osztálytársammal, Ascher Tamással készített beszélgetésemből

ASCHER: Annak idején a főiskolán Fraser *Aranyágát* tanultuk. Bemutatja azokat a törzsi szertartásokat, rítusokat, amelyek során királyt avatnak úgy, hogy megölik az előző királyt. Maga a férfitáv avatódás a legtöbb szertartásban valaminek a legyilkolása. Ahhoz, hogy az ember felnőtt férfi, király legyen, meg kell ölnie az előzőt. Aki nek az életéből ez kimarad, az valamilyen szempontból sérül. Nem válik felnőtté.

Olyan túlerő, olyan hegemonia volt a te apád, amivel szemben fel sem merült benned a lázadás. Jámbor, domesztikált fiú voltál. A lázadás nem abban a formában merült fel benned, hogy legyőzd őt.

ÉN: Én nagyon megszenvedtem az apámat. Mind a mai napig szenvedem. Nagyon nehezen tudom magamból úgy kitépni, hogy közben ne áruljam el. Mert az apám. Érted? Az a legegyszerűbb, ha az ember azt mondja, minden hazugság volt. Késő. Ezt húszéves korban kell. Mi ez a késői gyerekkor? Ez a felnőni nem tudás? Ez a Karinthy-vonás. Lehet, hogy ez öröklődött. Karinthy Frigyes egész életén át nem tudott felnőni, más szinten, más tehetséggel persze. És apám se. Örökké óriáscsecsemő maradt.

ASCHER: Őt is nyomta a név.

ÉN: Átörökítette a felnőni nem tudását, a felnőni nem akarását, és továbbadta még a maga terhét is, amivel aktívan benne volt a saját korában. Káder is volt. Védetség is adott, de el is nyomott.

ASCHER: Ami a te drámád, a felnőni nem tudás, az a Kádár-kor legjellegzetesebb szimptomája.

ÉN: Akkor én egy közhely vagyok?

ASCHER: Nem közhely vagy, hanem példa. Az elnyomás nem olyan, hogy az ember belesüllyed. De megóv attól, hogy döntéseket hozz. Szélcsendes, szélvédett világban éli le az életet, ha valaki jó helyre születik, ha benn ül a tojásban, ha nem kényyszerül drámai döntésekre. Nem szembesül azzal időben, hogy ő micsoda. Ha te nem a Karinthy gyereke vagy, akkor nem vesznek fel a főiskolára. El kellett volna kezdened alulról csinálni valamit. Lehetséges, hogy akkor sokkal gyorsabban fejlődsz.

ÉN: Valószínűleg ugyanoda jutok, a színházhoz, csak magasabb szinten.

ASCHER: De szervezettebben és magabiztosabban. A kivételezett helyzetből való indulás rengeteg energiát lecsapol.*

...Ami a legnagyobb erővel nyomhatott téged, az apád hihetetlen vitalitása. Olyan brutális életerő, ami nem hagy teret egy gyereknek, hogy felnőjön. Ahhoz viszont nem voltál elég érett, nem döbbsz magadra egy drámai helyzetben, hogy elmekülj. Ezt kellett volna.

Apád szenzációsan tudott írni, volt egy nagyon sajátos hangulata, atmoszférája, miért nem lett mégse nagy író? Az lett volna helyes, ha ő nagy író lesz. Ő viszont a nagy, betetőző műveit nem írta meg. Szétaprózódott. Itt lehetne keresni valamit.

* Ugyanezt persze osztálytársam – Ascher Oszkár fiaként – a saját bőrén is tapasztalhatta.

ÉN: Ő olyan korszakban lett író – a háború, az utána való hit, a baloldal, a kommunistaság, 1956 –, amikor nem szembesülhetett igazi önmagával. Ez a konszolidáció. ASCHER: Azt hiszem, ő nem számolt el rendesen a kommunizmussal. Itt a probléma. Egy gondolati hibát követett el.

ÉN: Hogy ne akarjon annyira konform lenni?

ASCHER: Persze.

ÉN: Ellenzékbe kellett volna mennie? Szerette a sikert. Hogy adjunk igazságot neki?

ASCHER: A probléma az, hogy apád, valahogy – a hedonizmusa, az életszeretete és a mindennapi sikervágya miatt – nem is csak az, hogy mit nem írt meg, de úgy érződik, hogy belül sem számolt le igazán azzal, hogy ő mi. Ezért csak bennfentes figurája maradt a pesti életnek, és ez bizony kevés. Neked ezzel kellett volna tisztába kerülnöd.

ÉN: Senki se volt, aki ezt megmondja. Úgy észleltem, az irigység diktálta, ha valaki össze akart veszíteni apámmal.

ASCHER: Marci, az embernek nem mondhatja meg más a legfontosabb dolgokat. Az embernek ezekre magának kell rájönnie. Megjelentek könyvesboltban Petri György *Magyarázatok M. számára* és *Körülrít zuhanás* című kötetei. Ebből a két verseskötetből minden kiderül. Ha valaki ezt elolvassa, és nem döbben rá, hogy neki dolga van ezzel, hogy belenézzen magába, hogy mit gondol a szocializmusról, az életünkről, az ezredvégről Közép-Európában, és ha nem jut eszébe, hogy az apja mit gondolt, és milyen szerepet játszott ebben a helyzetben, annak más ezt hiába mondja meg. Ezt neked kell. Te ezt nem igényelted, téged teljesen betöltött a színház mint boldogság. Te nem jutottál el a valóságig. A valóság. Nem izgatott, hogy mi van, és ahhoz képest te mi vagy.

ÉN: Illúzióvilágban, a gyerekszínházamban éltem. Csehovi figura vagyok?

ASCHER: Csehovi figura vagy. De nem annak kell lenni. Csehovnak kell lenni. Az az ember a művész, akit izgat az, hogy mi a valóság. Akinek nem nyílik rá a szeme a valóságnak arra a részére, ami fájó, ami bántó, de ahol mégis van valami, amit a kutatószenvédély kikutathat, hogy is van valójában, ha az a *valójában* nem izgat valakit, akkor..

Neked itt hatalmas feladatod van. Kikutatni, hogyan volt apád valójában, és hogyan voltál te vele valójában. Ez nem színházi munka. De nagyon fontos és szép munka. Nagyon fontos lehetőség.

ÉN: Azt, hogy ki a zseni, azt úgysem lehet megfogalmazni. De ezek a furcsa viszonylatok a családomban, hogy miért nem lehettem felnőtt, ez titok továbbra is. Ez apámnál, nagyapámnál, egész családomnál, a géneken keresztül... Ez az én témám.

ASCHER: Ez.

Beszélgetés Cinivel, 1981. július 31-én

ÉN: Engem a szakmában jelenleg egy nagyon kedves, közepes tehetségű fiúnak tartanak. A pályán vagyok ugyan, fenntartom magam, de igazán jelentős dolgokat még nem produkáltam, és nem sikerült bizonyítanom, hogy kimagasló tehetség volnék. Nem robbantam be üstökösként a színházi életbe, ahogy azt elvártam volna magamtól, vagy ahogy az osztálytársaim némelyike berobbant. Ezen mindmáig nem tudtam túltenni magam. De ami a legfájóbb: nagyon nyomaszt a családom. Különösen te nyomasztasz.

CINI: Mert még élek.

ÉN: Szerinted miért harcolok én veled?

CINI: Nézd, ezen a helyzeten én, aki hatvanéves elmúltam, nem tudok változtatni. Valószínűleg – ha csak nagyon beteg nem leszek – én most már ilyen maradok. Igen, habzsolom az életet, jókat eszem, iszom. A nőknek tetszem, nekem is tetszenek a nők. Sokat utaztam, és ahova mentem, föltaláltam magam: mindig a talpamra estem. Ez persze mind elromolhat még, le kell kopogni. (*Kopog.*)

Annyiban más a te művészi indulásod, mint az enyém, hogy nekem „csak” egy *halottal* kellett megküzdenem. Bár néha egy halottal nehezebb versengeni, mint egy élővel. A halottaknak behozhatatlan előnyük van.

ÉN: A mítosz. De nekem a halotton kívül ott vagy te is, élősúlyban, veled is meg kell küzdenem.

Szünet.

CINI: Menjünk egy pillanatra vissza, amit az előbb mondtál, hogy téged mindenki kedves fiúnak tart és semmi többnek, hogy ez fáj neked.

Tegnap Pesten voltam, nem tudtam aludni, és abban az óriási könyvtárban már megint Hunyady Sándorra akadt rá a kezem, és levettem a *Családi Albumot*. Ajánlom figyelmedbe Krúdy: *Hunyady* (nem tudom, miért hosszú ú-val) *avagy egy különös fiatalember* című rövid elbeszélését. Hunyady Bródy Sándornak volt a gyereke, a keresztyén gyereke, Hunyady Margit színésznőtől. Hunyadyt évtizedeken át mindenki úgy tartotta számon, még én is, mint Bródy Sándor fiát, aki ügyesen írogat. Ő ezt elfogadta, vállalta, ugyanolyan életformát élt, mint az apja. Remek élete volt különben, egy nábob titkára volt, baka volt Kolozsvárott, újságíró volt, ez mind téma lett neki. Ahogy múlt az idő, kiderült, hogy Bródy nagy drámaíró ugyan, de a nyelve rettenetesen modoros. Hunyady viszont egyre modernebb lett. Egyszerre kiderült, hogy ez a kedves zslugás, pesti link kis Hunyady Sandri (ahogyan nevezték), jobb író, mint az apja.

Először is nagyon tudott írni. Bródy Sándor gyerekének tudnia kellett írni. De volt benne valami nagyon mély emberség és együttérzés a kis zsokékkal, kis színésznőkkel, kis kurvákkal, lovászokkal, pincérgyerekekkel, kis félredobott ötpengős lányokkal. Az a nagyon figyelő szem.

Tehát nem olyan nagy baj, ha azt mondják rád, hogy kedves fiú vagy. Ebből kijöhet még valami nagyon jó dolog is. Ne félj te ettől olyan nagyon.

ÉN: De félek. A főiskolán és utána is mindig azt sulykolták belém, hogy csak a nevem miatt vagyok a pályán. A tévében egy gyártásvezető a fejemhez vágta: nem tudtad, hogy csak az apád miatt adunk munkát neked? Székely Gábor pedig egyenesen azt tanácsolta: tagadjalak meg. Néhány évig valóban úgy is gondoltam, hogy meg kell tagadnom mindent. Hiszen te is láttad, a viselkedésemben is volt valami távolságtartás veled és a világgal szemben. Most jöttem rá, talán kicsit bölcsebb fejvel, hogy valójában mitől is van bennem ez a gátlás és ez a szorongás.

Csend.

Halál még nem rázott meg. A folyamatos sérelem viszont mély sebeket hagyott bennem. A gyökerükig kell ásni, hogy kigyógyuljak belőlük.

CINI: Ez egy privát sérelem: a Karinthy Marcié. Ebben az országban és a világon nem mindenki Karinthy Marci.

ÉN: Csak fájó magánügyekből érdemes kiindulni. Hamletet is ilyen indítja el: megbaszták az anyukáját.

CINI: Mindenkinek megbaszták az anyukáját.

ÉN: Ami a legjobban bánt: nem tudják túltenni magukat (talán még húsz év múlva sem fogják tudni), hogy noha nem író lettem, hanem rendező, mégis művészként mérészelek boldogulni. Ráadásul a te árnyékodban. Állandóan a szemembe röhögnek, lenéznek, vállon veregetnek! A szakma tehetségtelenként eltiporna, ha tehetné. Ezt nehéz túlélni.

CINI: Pedig el kell fogadni, el kell viselni. Akkor számolj le ezzel.

ÉN: Az utóbbi évek összes baja ebből ered. Hogy sehol sem találtam meg igazán a helyemet. Hogy mindenholnan kicsúsztam valahogy: Szolnokról, Pécsről, a Tháliából, Gorsiumból. A magánéletem, a házasságom fölbomlása, a családom eltávolodása is hozzájárult mostani helyzetemhez. Visszajutottam arra a pontra, amit a *Marci* novellában kérdeztél, hogy életképes vagyok-e egyáltalán? Ami legfontosabb: hogy megmaradhatok-e mint ember, mint művész? Ez izgat engem. Ez nyomaszt engem.

Csend.

CINI: Nézd, ez mindenképpen sokkal felnőttébb és igazabb viszony magadhoz, mint ami eddig volt. Amikor gyerekkorodban egyest kaptál, akkor megmagyaráztad: az nem egyes, hanem ötös. Bármire mondtam is neked, hogy nem jó, te arra fordítottad, hogy az kitűnő. Nyilván te is érezted, hogy ez önáltatás, de bedumáltad magadnak és nekem: nem, én nagyon jól csinálom, milyen kiváló vagyok. Most elismered, hogy eddig nem úgy alakult a pályád, az életed, ahogyan alakulhatott volna. Már látod, hogy semmiféle közösségbe nem tudtál beilleszkedni. Nagyon őszintén – ha másnak nem, legalább nekem és ennek a magnetofonnak – elismered mindebben a magad felelősségét. Végül elismered...

ÉN: ... hogy ettől rettenetesen szenvedek.

Csend.

ÉS ami félelmetes: egyre hasonlóbbnak érzem a magam helyzetét a Gabiéhoz. Ő ezen a ponton adta fel a harcot, hogy helyette aranyketrecet építsen maga köré. Az apját tette meg az ördögévé. Neked sikerült megmenekülnöd ettől a sorstól. Gabi azonban nem térhetett ki előle. A veszély továbbra is a családuknak felett lebeg. Egyre égetőbb tehát a kérdés: mindaz, ami Fricivel és Gabival megtörtént, nem ismétlődhet-e meg veled és velem is?

Csend.

CINI: Valahol a lényeghez érkeztünk: mi az, ami benned a legjobban aggaszt. Ha te Gabi, mint önigazolást, mint mentséget fogadod el a magad helyzetére, akkor egész életedben csak „a Karinthy fia” maradsz. Ha pedig példaképnek tartod őt, akkor könnyen te is Karinthy Gabivá válhatsz.

ÉN: Na, igen.

CINI: Ad absurdum vive: a mai helyzetedből abba a helyzetbe kerülsz, amibe Gabi is.

ÉN: Vagyis?

CINI: Addig gyötrőd és őrlőd magad, hogy a végén te is beleőrülsz. Ez az egyik lehetőség.

ÉN: És a másik?

CINI: A másik, ha Gabi neked csak egy variáció. Akivé te is lehetnél, mégsem leszel. Hogyha végiggondolod az eddigi pályádat, a mai helyzetedet egészen Gabiig, de megküzdesz ezzel az ördöggel, és megölnöd őt magadban. Akkor ebből, ha megírod, nagyon erős és pozitív dolog is születhet. Aminek segítségével ugyanúgy megmenekülhetnél, mint Doktor Faustus, amikor végül az ördög elengedi: *du bist gerettet.*

ÉN: Tegyük fel, hogy sikerül. És azután? A kezemet nyújtom neked...?

CINI: Igen. Talán. De most nem rólam van szó. Nem vagyok pozitív hős. Sokkal közepebbi tehetségnek tartom magamat, mint apámat. Lehet, hogy több maradandót írtam mégis.

Szünet.

Tehetéseket nehéz összemérni. Klaus Mann, Thomas Mann fia sem az apjával folytatott küzdelme miatt érdekes. Hanem azért, mert megírta a *Mephistót*. (Jó, valószínűleg az apját is beleírta.)

ÉN (*töprengve*): Lehet, hogy éppen ez a kérdés: Faustus lesz-e valakiből vagy Mephisto?

CINI (*folytatja*): Vannak, akik magát Thomas Mannt is közepes tehetségnek tartják csupán, egy német Beamternek. Ugyanezek a bátyját, Heinrich Mannt zseninek mondják. Heinrich Manntól (az egyetlen *Ronda tanár úrt* leszámítva) mégsem maradt fenn semmi. Thomas Mann viszont máig is ragyogó, élő író.

Csend.

Marci, neked nem csupán velem, ugyanúgy Gabival is meg kell küzdened. Különben félsz, hogy te is ugyanabba a meszesgödörbe esel, mint ő. Ne válaszd az ő életét. Gondold végig. Ahhoz, hogy ne válaszd, végig kell gondolni. Gabit nem volt ember és nem volt Isten, aki megmentse. Neki csakugyan megváltás volt a halál. Nem bánom, idézd fel, próbáld megjeleníteni Gabi életét, de semmiképp se azonosítsd a magadéval.

Ha elmerülsz is ebben a fortyogó kátrányban, ami az ő pokla volt, valahol a túlsó oldalon bukkanj föl újra. Juss ki onnan a végén, akkor ez nagyon szép és értékes történet lehet. De csak akkor sikerülhet, ha mindazokat a figurákat, akik a te számodra fontosak, apámat, engem, Gabit, Jóska bácsit, Kosztolányit, mindazokat, akiket felidézelsz, a végén magad köré tudod majd állítani, és mindegyikről elmondhatod, hogy hozzád tartoznak. Mindenki, aki ahhoz kell, hogy magadban harmóniát teremts.

ÉN: Mint a *Nyolc és fél* végső jelenetében, az a nagy körtánc.

CINI: Devecseri Gabi írta egyszer nekem, még nagyon fiatalon: ne egy mestered legyen, hanem ezer. Akkor te is ezeremester leszel.

Csend.

Az a *Buddenbrook család*. Hány őznek kellett ott kavargogni, meghalni, harcolni, szenvedni, hogy egy Thomas Mann kijöjjön belőle...

Szünet.

ÉN: A főiskola után Vekerdy Tamás pszichológussal beszélgettünk, aki tanított minket. Neki mondtam – most jut eszembe, hogyan mondhattam én akkor ilyet, aki boldogan elégedett, sikerrel végzett főiskolás voltam? Azt mondtam neki: az én legnagyobb bajom, hogy Karinthy vagyok. Csodálkozva rám nézett, utána azt mondta: igen, de a kulcs a te kezében van.

Szünet.

Fordulópont előtt állok. Az életem kidobta magából ezt a gátlást, görcsöt vagy minek nevezzem? Vagyis – eddig úgy tűnik – a *Marci* novellád életképtelenségi diagnózisa: igaz.

Csend.

CINI: Ne vedd ezt végleges bélyegnek magadon. Nagyon nagy találmány a keresztény egyházban: akár az utolsó pillanatban is bevallhatom, hogy vétkeztem, még mindig van reményem a megváltásra.

A gyilkosságért az áldozat is felel, ha hagyta magát. Ha végiggondolod: miért te

voltál mindig a bábu, akit mások pofoztak? Ha felveted: miért buktál ki sorozatosan mindenfajta közösségből? Akkor rádöbbsz: van esélyed, hogy továbbjuss. De döbbsz rá most, még idejében, amíg még normális vagy. Amíg még nem vagy Karinthy Gabi. Amíg még nem vagy egy aranyketrecben, mint annak a foglya. Ez az egésznek a summája.

Csend.

Nem kell persze mindent elvetni. Nem kell szégyellni az eddigi pályádat, egész sor pozitívum van benne. Láttam néhány nagyon szép rendezésedet a *Szent Johannától* egészen a *Tamás bátya kunyhójáig*. Ne vedd el ezeket. Ne ess az ellenkező végletbe, hogy minden hülyeség, ami eddig volt.

Csend.

Most itt ülünk Leányfalun 1981. július 31-én, este 10 óra 12 perckor. Innen számos út vezet. Az egyik oda vezet a Vércse utca 24/B-be az emeleti szobához, az ördögörcsbe. Az az egyik lehetőség. Vannak azonban más lehetőségek is. Hogy a te lehetőséged ne az legyen – *aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni* alapon –, alá kell szállnod a pokolra. De vissza is kell buknod onnan, különben nem tudod eldudálni, amit átéltél.

ÉN: (Vagy – söpörjünk csak a saját házunk előtt: fölmászni hegedűmmel a kupolába, mint a Frici kis bohóca – gondolom, de tapintatból, szeméremből, leginkább talán gátlásból inkább ezt választolom:) Mint Dante, aki visszajött a pokolból, hogy elmondhassa, amit ott látott.

CINI: Na, éppen ez az. Gabi szegény már nem tudta elmondani. Hogy egy művész Karinthy Gábor sorsát választja, vagy éppen nem választja, ez sokkal több, mint a Karinthy Marci ügye, vagy hogy valaki a Karinthy fia vagy másé. Akkor ez az egész száznak a kérdése már.

Szünet.

Mi mind, valamennyien pózba merevült emberek vagyunk, mind játszunk. Én is nyilván pózolólok. Ez a nagy hangosság, ez a nagy éhség, egy kicsi rá is van dobva.

Szünet.

(*Töprengve*) Gyerekkorunkban is játszottunk folyton. Gabi a szobában elkezdett a két karjával körözni, és azt mondta: Egészen jól megy. Tavasszal már repülök. Ezt minden évben megismételte. Aztán tavasszal mindig elfelejtettem megkérdezni, hogy áll a repüléssel. Egész jól megy. Egyre jobban megy – mondta mindig. Májusban már repülök. De nem repült soha. Szegény.

Szünet.

ÉN: Testvéreidről, Tomiról, Gabiról sosem készült *epepe*?

CINI: Tomiról nem. Gabiról terveztük. Évekig. 1974. december 17-én lett volna hatvanéves. Akkor akartam előállni egy *epepével*, ami arról szólt volna, hogy fentről integetnek, akik meghaltak már, egyre többen integetnek, hogy kövessük őket: anyám, apám, Tomi, Devecseri Gabi és mindenki, akit szerettünk. De Gabi novemberben meghalt.

Csend.

Egyszer kaptam egy névtelen levelet:

A papa az *epepéül* *apapa*
Foroghat a sírjában a *papapa*. (*Nevet.*)

Szünet.

ÉN nagyon szerettem Gabit, és elfogadtam, mi mást is tehettem volna, agyon nem

verhettem. Igyekeztem, nem mindig sikerült teljesen, hogy lehetőleg kellemesen érezze magát. Nehéz volt ezt Gabinál elérni.

Csend.

Nem emlékszem többre. Marci, vége. Vége!

Szünet.

Nagyon korán Gabi szép verseket írt. Ilyeneket, hogy:

*Ferencjóska masirozott,
Szájában egy fasírozott.*

Vagy a lecsúszt Richelieu bíborosról:

*Íme, ott megy Richelieu,
A ruhámat viseli ő.*

Csend.

ÉN: Volt más is. A nézzétek csak... sorozat.

*Nézzétek csak a kis Misit
Megívott egy vödör pisit...*

CINI: Azokat már én írtam.

*Nézzétek csak a kis Edét,
Kinyalta a saját seggét,
De Istenke megbüntette,
Úgy hagyta őt meggörmýedve. (Nevet.)*

Vagy:

*Nézzétek csak a kis Sanyit,
Fölcsinálta a nagyanyit,
Nem tudom most, halihó:
Férj vagyok vagy nagyapó. (Nevet.)*

Csend.

ÉN: És a kis Melitta?

CINI: Azt még Kosztolányi fordította.

*Pohárba mérget öntött a kis Melitta,
Nagyanyó felfordult, amint megitta.*

(Váratlanul) Elég! Hagyjuk abba! Elég. Kapcsold ki ezt a magnót! Elég!
A beszélgetés hirtelen megszakad.

Keserűen és zaklatott lélekkel léptem ki a leányfalui éjszakába. Nem bírtam le az apámat. Nem sikerült kicsavarnom a kezéből a királyi jogart. Rémulten vettem észre, hogy bizonyos értelemben Cini jobban nyomaszt, mint előtte bármikor. Azon az estén nem váltam felnőtté. Sőt, a beszélgetésünk után fejvesztve éreztem, amit Gabi: *teljesen összezavarodtak a világvonalak.*

Csak jóval később, már Cini halála után bukkantam rá *Naplójában* a beszélgetésünket követő éjjel beleírt jegyzetére:

1981. Leányfalu, július 31.

Mért vagyok olyan apadt, szomorú, depressziós? És munkaképtelen is – az új regényem, a Budapesti ősz akadt fenn a torkomon? Vagy az öregedés, a megállíthatatlan biológiai bomlás? Vagy az ösztöneim, a zsigereim éreznek valami közelgő szörnyűséget, mint a békák a vihart?

Cini, 1987. július 23-án felteszi magának a kérdést:

Lehet, hogy véget ért a madzag? Ennyi volt bennem? Elmondtam, amennyit tudtam, amit kellett? Nem lenne jó.

A következő évek látható és legszomorúbb termése: kórházból ki, kórházba be. Lasú, de pontosan nyomon követhető leépülés.

Hiszen ha volna valami nagy témám – de nincs. Olyan nyúlós, nyálás körülöttem minden. Küürültem. Vágy a világ, mármint az én világom ürült ki.

1987. december 25.

Rossz nyár után még rosszabb őszi. Semmi munka, egyre több ital, depresszióból még mélyebb depresszióba... Ági megunta, bevitt a Kút völgyibe.

1988. november 8.

Még mindig a mélyben. Változatosság kedvéért megint a Kút völgyiben. Nem bírok egyesbe jönni. Depresszió, munkaképtelenség. Seholy sem érzem jól magam. Legszívesebben folyton aludnék. Vágy végleg?

Ám 1989-ben mintha sikerült volna felülemelkedni a bajokon:

1989. március 16. Róma

Úgy sejtem, a rendszer megbukott.

1989. június 16. Arsegnac (apró falucska az Alpok lejtőjén)

Othton ma van Nagy Imre ünnepélyes temetése, ott a fél világ.

A diktatúrát és a sztálinizmust temetik. Magyarországon valami egészen új dolog kezdődik, és senki sem tudja, legkevésbé én, hogy micsoda. Az elmúlt 33 vagy 44 év minden hibáját, bűnét, személységét ismerjük. De azért többé-kevésbé kiismertük magunkat benne, tudtuk a járást, mikor, kihez, hová lehet fordulni. A jövő e tekintetben teljesen homályos, egészen új világ jön, új emberek, intézmények, és én 68 éves múltam. Másutt újra kezdeni messze késő, otthon köd és pára. Ezért félek hazamenni, bár a szívem egyik fele ujjong, a másik reszket. Ezért halogatom, és csücsülök itt a világ végén.

Ugyanezt a délelőttöt, tehát Nagy Imre újratemetését én a TV Szabadság téri székházában töltöttem Kalmár Andrásnak, a Szórakoztató Osztály vezetőjének a szobájában. A *Miből élnek itt az emberek* című előadásunk tévéfelvételének az elfogadása alatt, egy másik monitoron mindannyian az évszázad egyik legjelentősebb eseményét – az ugyanabban a pillanatban zajló történelmet – figyeltük. Darvas Iván és Mensáros László monoton hangon, mégis megrázó drámai erővel kántálta a kivégzett mártírok névsorát.

A Miből élnek itt az embereket egyébként elfogadták és adásra javasolták.

Cini hamarosan újra visszazuhant a poklok mélyére. A rövid fellendülést végtelennek tetsző apály követte. És újabb kórházi kezeléseket, amelyek ettől kezdve menetrendszerűen ismétlődtek. Agyrázkódás. Tétényi-kórház.

1989. október 4.

Több dobásom nincs.

Rossz megöregedni.

János-kórház.

1989. október 7.

Én, aki az élet királya voltam.

Kút völgyi-kórház.

1989. október 15.

Írni, írni, írni! Ez volna az egyetlen gyógyszer!

Tétényi-kórház.

1990. május 24.

Nálunk nincs hagyománya a demokráciának. Nálunk a jobboldaliságnak, nacionalizmusnak, antiszemitizmusnak vannak hagyományai – már föllelhetők a jelei. Az utcákon a falak, plakátok vastag feketével telemázolva horogkeresztekkel, Dávid-csillagokkal...

János-kórház.

1990. június 27.

Ez az átkozott alkohol. Megint benn voltam néhány napig. Előbb a Kút völgyében, aztán a János-kórházban. S ugyanaz. Így nem megy tovább – élet vagy halál. Döghalál.

Amikor anyám kiszabadította magát apám alól, aki ráesett, törött kezével valahogy a telefonhoz vánszorgott, és riasztotta a mentőket. Amikor a mentősök kiérkeztek, azonnal kezelésbe vették anyám lógó csuklóját. Észre sem vették, hogy rajta kívül még valaki fekszik a lépcsőfordulóban.

Egy hatalmas tehetetlen, öntudatlan test – és magában énekelt.

Nem voltam ott, de ma is rémálomként kísért a látvány: anyám és apám egymáson fekszenek, tehetetlenül, jajgatva. Kidőlve a „senior a majoresco”, a család oszlopa. Törékeny anyámon teljes súlyával a hatalmas testű, magatehetetlen apám.

Anyám meséli: Cini egyszer feltépte az ablakot: ha nem adsz inni valamit, kiugrom. Anyám italt tölt neki. Ilyen lehet Dante poklának egyik bugyra.

1990. szeptember 11. (!)

A Palatinus utcai József Attila mentálhigiénia. Majdnem két hónapot töltöttem ott. Remek főorvos, dr. Várady Géza.

VÁRADY: Már a rendszerváltozás alatt, körülbelül egy évig még, megpróbált bekapcsolódni.

ÉN: Voltak még támpontjai ehhez? Bójái?

VÁRADY: Minden reggel bevitettem neki az újságokat.

ÉN: Tudta követni az eseményeket?

VÁRADY: Annyira, hogy olykor szösszeneteket is írt róluk.

ÉN: Többnyire ilyesmiket: a világon nem lehet segíteni.

VÁRADY: Panaszkodott, hogy nincs irodalom, nincs kinek írni, nincs közönség. Ez a nihil.

ÉN: A családról volt még megnyilatkozása?

VÁRADY: Mindenekfelett szerette édesanyádat, Ágit. Kicsit gyerekesen kereste őt, mint egy anyát. Amikor arról volt szó: mi legyen, hogyan tovább – akkor is mindig csak vele akarta megbeszélni.

ÉN: És visszamenőleg a családról?

VÁRADY: Egyszer mondta: ismered, tudod, a Gábor testvérem, aki neurotikus volt. Nem akartam durván rákérdezni, hogy mit ért neurózis alatt. Mert orvosilag ez jelentős kozmetikázása Gábor kórképének. Nem skizofrén. Az egészen más dolog.

ÉN: Talán úgy érezte, ő is hasonló csapdába esett.

VÁRADY: Neurotikus te is, én is, mindannyian lehetünk. Azzal nem sértünk meg senkit, annyira általános. Mindenkinek van neurotikus periódusa, átmenetileg. Gabiról mindössze ennyit mondott.

ÉN: Anyjáról? Az is nagy traumája lehetett.

VÁRADY: Csak egyszer került szóba, Déry Tiborral kapcsolatban. Nagyon elítélte azt a dolgot, amit kettőjükéről a Déry megírt. Úgy láttam, megbánta, amit Dérynek megengedett, hogy az anyjáról megírja. Elmondta, hogy Déryvel nem tudott szóba állni utána.

ÉN: Csak Déryre haragudott? Arankára nem?

VÁRADY: Anamnesztikusan durva feltárára Cini nem lett volna alkalmas. Elküldött volna a francba. Ő azért tudta a különbséget a családi és az orvosi beszélgetés között.

ÉN: A saját agymozgását vetítette ki csupán rád is, amikor mégis beszélt veled?

VÁRADY: Ő nem azért szeretett nálunk lenni, mert mi voltunk a világ közepe, hanem mert békén hagytuk.

ÁGI: Cini élete utolsó két és fél évében magát szerette a világon a legjobban.

VÁRADY: Mert békén hagytam és szerettem őt.

ÉN: Olyan voltál, mint Cordelia, aki *hallgat és szeret*.

VÁRADY: Hagytam, hogy élje a saját életét. Mindig cigit kért. Félttem, nehogy kiszaladjon inni. Olykor eltűnt, és félórákig, órákig kerestem autóval a Rózsadombon. Annál az is jobb volt, ha kontroll alatt ivott. A végén inkább én vittem neki sört. Akkor már mindegy volt, alkohollal vagy anélkül, mert tudtam, hogy a teherbírása nem nagy. Szomorú ember volt. Depressziós. Sokszor anyagi gondokról beszélt. Hogy mi lesz veletek? Hogy lesz utána? Mert ő tudta, hogy *utána* lesz valami.

Szünet.

Most már persze nekem is lelkifurdalásom van: hagytam, hogy a nagy titkokat elvigye magával. Talán mégis elmondta volna.

Csend.

Nagyon aktív, nagyon magas színvonalú, nagyon nagy teljesítményű alkotó ember volt. Száz ember helyett élt. Mindez zéruskadt, és egy involúciós elfáradásba hanyatlott. Azon lehet vitatkozni, hogy ez agyi, organikus vagy pedig pszichogén fáradtság volt-e.

ÉN: Vagy csak egyszerűen eltelt az életével.

ÁGI: Vagy nem tudott megöregedni.

VÁRADY (*tűnődve*): Organikus fáradtság volt. Az agyának az organikus kopása.

ÉN: Organikus kellett, hogy legyen. Csak az tud így elfáradni, akinek képessége van rá. Más kérdés, ki mikor telítődik. Frici ötvenéves korában öreg ember volt. Valószínűleg az ő halála – függetlenül attól, hogy még élhetett volna akár húsz évig is – teljesen törvényszerű volt. Neki '38-ban kellett meghalnia. Ami utána jött, a háború meg a kommunizmus, már nem az ő világa volt. Cini ugyanígy lehetett a rendszer-váltással. Ő tipikusan a konszolidáció embere volt.

Szünet.

VÁRADY: De arra nagyon büszke volt, ha néha bejöttél hozzá. A fiam – mondta –, itt volt a fiam! Neki az egy program volt.

Csend.

ÉN: De beszélgetni már nem nagyon akart. Pedig mennyit kellett volna! És ezt a rengeteg titkot, amikről beszélsz, nekem most mind nélküle kell megfejtenem, ha tudom. Pedig milyen jó lenne, ha megfejtené őket valaki!